

INGLIZ TILIDAGI FE'LNING ASPEKTUAL-TEMPORAL SHAKLLARINI RUS
TILIGA VA RUS TILIDAGI FE'LLARNI INGLIZ TILIGA TARJIMA QILISH
XUSUSIYATLARI

Umaralieva Munajat Mashrabovna

Farg'ona Davlat Universteti, katta o'qituvchisi

Sabirova Xolida G'anijon qizi

Farg'ona Davlat Universteti o'qituvchisi

Annotatsiya: *Tarjima nutq faoliyatining mustaqil turi bo'lib, faqatgina o'qish, yozish, tinglash va gapirishga asoslanmagan. Nutq faoliyatining boshqa turlarini o'zlashtirmasdan turib tarjimani o'zlashtirib bo'lmaydi; shu bilan birga, tarjimani o'zlashtirish va unda o'qitish jarayonida nutq faoliyatining boshqa barcha turlarini o'zlashtirish, ya'ni chet tilini bilish sifati yaxshilanadi. Shularni inobatga olgan holda mazkur maqola ingliz tilidagi fe'lning aspektual-temporal shakllarini rus tiliga va rus tilidagi fe'llarni ingliz tiliga tarjima qilish xususiyatlari bilan tanishtiradi va ikki tilga tarjima jarayonida kelib chiqadigan muammolarni misollar orqali ko'rsatib beradi.*

Kalit so'zlar: *zamon, shakl, fe'l, aspect, tarjima xususiyatlari, tarjima muammolari.*

Tarjimaning grammatik qiyinchiliklari asl til va ko'rsatma tilning grammatik tuzilishidagi farqlar, xususan, ayrim grammatik kategoriyalarning yo'qligi bilan bog'liq. Rus tilidan ingliz tiliga tarjima jarayonida ba'zi bir qiyinchiliklar paydo bo'ladi:

1. Hozirgi zamon

Ingliz tilida shaxsning (ob'ektning) hozirgi (nutq momenti)dagi harakati yoki holatini ifodalash uchun hozirgi zamon shakllaridan biri ishlatiladi: Present Indefinite, Present Continuous, Present Perfect, Present Perfect Continuous.

Hozirgi zamon fe'llarining zamon shakllarining barcha turlari - Present Indefinite, Present Continuous, Present Perfect, Present Perfect Continuous rus tiliga hozirgi zamon fe'llari bilan tarjima qilinadi, so'nggi ikki shakl bundan mustasno, ular ma'nosiga qarab, o'tgan zamon fe'llari bilan ham tarjima qilinishi mumkin:

Present Indefinite: I (usually) read books in the evening - Вечером я (обычно) читаю книги.

Present Continuous: I am reading an English book (now) - Я сейчас читаю английскую книгу.

Present Perfect: I have studied English for 3 years - Я занимаюсь английским уже три года.

Present Perfect Continuous: I have been reading this book for 2 hours - Я читаю эту книгу уже два часа; I'm tired because I have been reading an English book for a long time- Я устала, так как долго читала английскую книгу.

Yuqoridagi misollardan ko'rinib turibdiki, hozirgi kungacha bajarilgan harakatni bildiruvchi Present Perfect va Present Perfect Continuous fe'llari rus tiliga o'tgan zamondagi tugallangan yoki tugallanmagan fe'llar sifatida tarjima qilingan.

2. O'tgan zamon

O'tmishda sodir bo'lgan yoki davomiy vaqt ichida sodir bo'lgan ish-harakatni ifodalash uchun gapdagi fe'l-predikat o'tgan zamon shakllaridan birida – Past Indefinite, Past Continuous, Past Perfect, Past Perfect Continuous ishlatiladi.

Ingliz tilidagi fe'lning barcha o'tgan zamon shakllari (Past Indefinite, Past Continuous, Past Perfect va Past Perfect Continuous) rus tiliga o'tgan zamon fe'llari sifatida tarjima qilinadi.

Past Indefinite: He read a book yesterday - а) Вчера он читал книгу, б) Вчера он прочитал книгу.

Past Continuous: He was reading a book when you came - Он читал книгу, когда вы пришли.

Past Perfect: He had read a book when you came - Он прочитал книгу к тому времени, когда вы пришли

Past Perfect Continuous: He had been reading a book for a long time when you came - Он давно уже читал книгу, когда вы пришли.

Misollardan ko'rish mumkinki, *Past Indefinite* rus tilidagi o'tgan zamonga mos keladi, lekin tugallangan va tugallanmagan shakl ma'nolarini bildirmaydi, rus tilidan ingliz tiliga tarjima qilinganda faqat kontekst orqali ifodalanadi.

Past Continuous va *Past Perfect Continuous* shakllari rus tilida tugallanmagan shaklning o'tgan zamoniga, *Past Perfect* tugallangan shaklning o'tgan zamoniga mos keladi.

3. Kelajak zamon

Kelajakda sodir bo'ladigan harakatni ifodalash uchun ingliz tilidagi fe'l kelasi zamon shakllaridan birida qo'llaniladi: Future Indefinite, Future Continuous, Future Perfect va Future Perfect Continuous.

Ingliz tilidagi fe'lning barcha kelasi zamon shakllari (Future Indefinite, Future Continuous, Future Perfect va Future Perfect Continuous) rus tiliga fe'lning tabiatiga va kontekstga qarab, kelasi zamondagi tugallangan yoki tugallanmagan fe'llar bilan tarjima qilinadi.

Future Indefinite: I'll write a letter tomorrow- а) Я напишу письмо завтра, б) Я буду писать письмо завтра.

Future Continuous: At five I'll be working - В пять часов я буду работать.

Future Perfect: I'll have written the composition by the end of the lesson - К концу урока я напишу сочинение.

Future Perfect Continuous: When you return home at five o'clock, I shall have been working for seven hours - Когда вы вернетесь домой в пять часов, я уже буду работать в течение семи часов.

Kelajakdagi harakatlarning ifodasi ko'pincha niyat, taxmin, kelajakda biror harakatni amalga oshirishga tayyorlik ma'nosiga ega. Shuning uchun ingliz tilida zamon shakllarining haqiqiy kelajak turlaridan tashqari, kelajakdagi harakatlarni yetkazishning turli usullari mavjud. Eng keng tarqalganlari quyidagilar:

1. Bog'lovchilardan keyingi zamon va shart ergash gaplarda: if, unless if not, in case if, when when, till (until) to (hali), as soon, as soon as, so'ng, while when (while), h.k. - kelasi ish-harakat hozirgi zamon fe'lining mos shakli bilan ifodalanadi:

- *Future Indefinite o'rniga Present Indefinite ishlatiladi*: I'll understand it if you explain it once more - Я пойму это, если ты объяснишь мне еще раз.

- *Future Continuous o'rniga Present Continuous ishlatiladi*: I'll understand it while you are explaining it- Я пойму это, когда ты будешь объяснять.

- *Future Perfect o'rniga Present Perfect ishlatiladi*: I'll understand it after you have explained it - Я пойму это, после того как ты объяснишь.

- *Future Perfect Continuous o'rniga Present Perfect Continuous ishlatiladi*: Everybody will understand it after you have been explaining it for some time - Все это поймут, после того как ты будешь какое-то время объяснять.

Present Indefinite, qoida tariqasida, kelajagi ish-harakatni harakat fe'llari bilan ifodalash uchun ishlatiladi, masalan, to come –приходить- kelmoq, to go- уходить- ketmoq, to leave- уезжать- tark etmoq, kabilar. Kelgusi ish-harakat, odatda, vaqt qo'shimchasi (tomorrow- ertaga, one of these days- shu kunlarning birida) bilan ko'rsatiladi: I leave for Moscow tomorrow - Завтра я уезжаю в Москву; My train leaves at nine o'clock tonight- Мой поезд отходит в 9 часов сегодня вечером.

Present Continuous может выражать действия, относящиеся к ближайшему будущему, которое, как правило, обозначено в предложении обстоятельством времени tonight сегодня вечером, next week на следующей неделе, in a day or two через день-другой и т. д. Например:

Present Continuous (hozirgi davomiy) yaqin kelajak bilan bog'liq ish-harakatlarni ifodalashi mumkin, bu odatda tonight-bugun kechki payit, next week – keying hafta, in a day or two – bir-ikki kundan so'ng va hokazo vaqt qo'shimchasi bilan ko'rsatiladi: *What are you doing tonight?* - *Что ты будешь делать сегодня вечером?*

To be going + infinitive birikmasi vaqtni ko'rsatmasdan ham ishlatilishi mumkin, chunki bu birikma har doim kelajakdagi harakatni, ko'pincha niyat

ishorasini bildiradi: I'm going to take part in the competition- Я приму (собираюсь принять) участие в соревновании.

Ingliz tilidagi fe'ning aspektual-temporal ma'nolarini rus tiliga o'tkazish xususiyatlari

Qiyinchiliklar:

1. ingliz tilidagi fe'ning ma'nosini bildirish uchun rus tilidagi fe'ning zamon va shaklini tanlash;

2. kontekstga (keng kontekstga) qarab fe'ning A ma'nosining qo'shimcha soylarini hisobga olish;

3. bir fe'ning ikki aspektual-temporal ma'nolarining to'qnashuvi natijasida fe'ning A ma'nosining qo'shimcha soylarini hisobga olish (tor kontekst).

Tarjima xususiyatlari:

1) inglizcha davomiy, Uzluksiz shakllar ruscha tugallanmagan shaklga mos keladi;

Inglizcha perfekt shakllar – tugallangan shaklga;

2) o'tgan zamon tugallangan shaklni ifodalaydi, oldingi harakat belgisini yetkazish kerak;

3) rus tilida yarim funksional elementli ingliz fe'llarining aspektual xususiyatlarini, masalan, *grow, get, become* bilan bo'lish fe'llarini ifodalash usulini tanlash kerak; fe'ning ish-harakatning xususiyatini ifodalovchi predikativ sifatlar bilan birikmalari: *he threw the window open*;

4) Present Perfect Passiveni tarjima qilishda harakatning vaqtinchalik emas, balki o'ziga xosligi ta'kidlanadi;

5) tarjima qilishda bir yoki bir nechta harakatni ifodalovchi fe'llar o'rtasida tanlov qilish kerak; boshlanishi yoki oxiri va boshqalar.

6) Present Perfect tomonidan ifodalangan ish-harakatning borishi tabiatining o'tkazilishi keng kontekstga bog'liq: tugallangan / tugallanmagan shakl (harakat jarayoni / natija)

8) shaxssiz fe'l shakllarini tarjima qilishda tugallangan / tugallanmagan tomon o'rtasida tanlov qilish kerak;

FOYDANALINGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. *А.И. Смирницкий* Морфология английского языка. М., 1959.
2. *А.И. Смирницкий*. Морфология английского языка. М., 1959. ¹
Смирницкий А.И. Перфект и категория временной отнесенности. // Иностранные языки в школе, 1955, № 1, 2.
3. *Бондарко А.В.* Вид и время русского глагола (значение и употребление). М., 1967.

"PROBLEMS AND PROSPECTS FOR THE IMPLEMENTATION OF INTERDISCIPLINARY RESEARCH"

4. https://www.slav.su.se/polopoly_fs/1.125091.1361374503!/menu/standard/file/gleb2.

